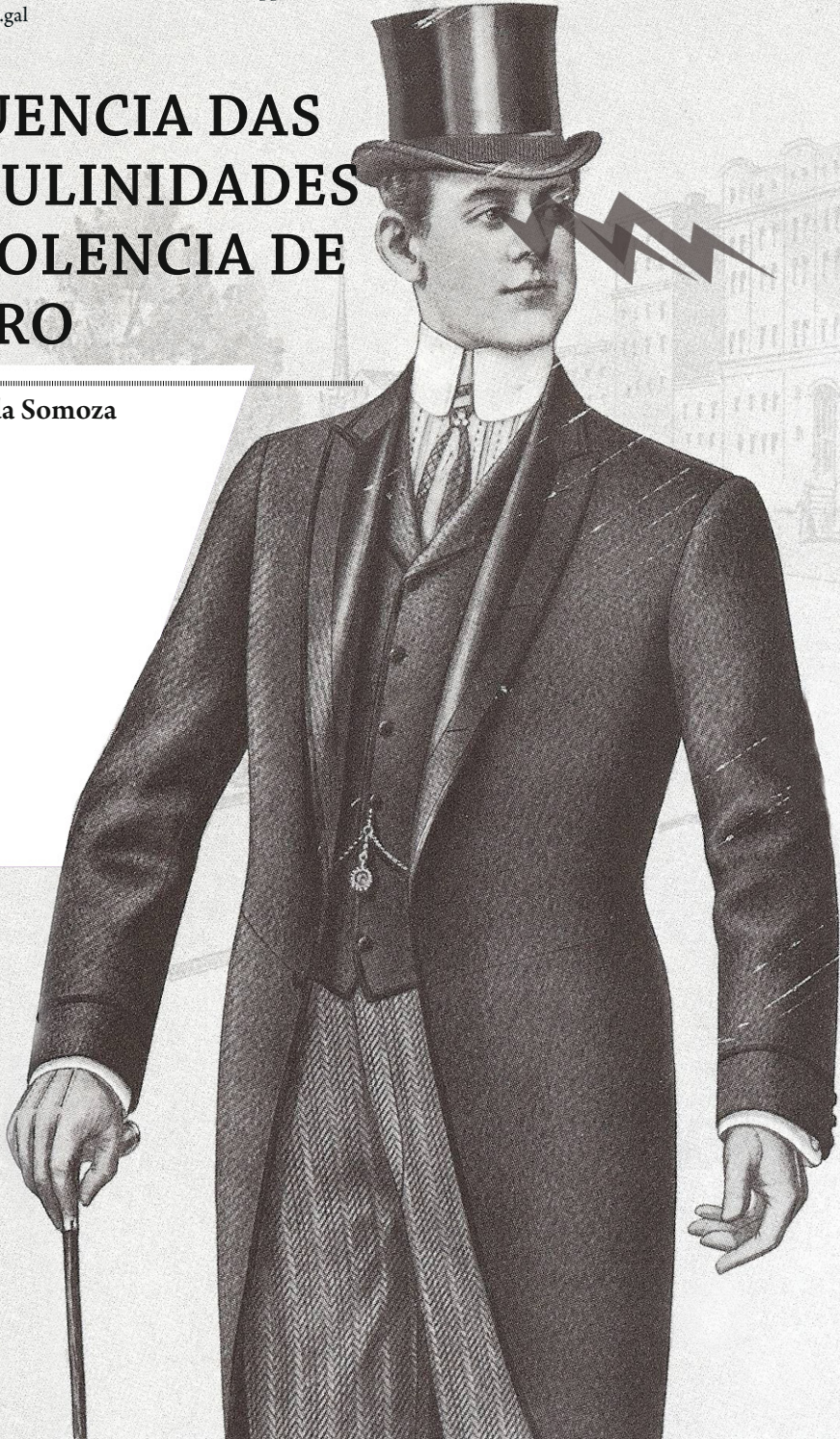

INFLUENCIA DAS MASCULINIDADES NA VIOLENCIA DE XÉNERO

Mª Luz Losada Somoza

RESUMO Este artigo está dividido en dúas partes, na primeira parte faise unha breve descrición das masculinidades, é dicir, como inflúe o modelo tradicional de masculinidade e de feminidade nas actitudes e nas construcións de homes e mulleres. Na segunda parte faise referencia aos obxectivos que se perseguen no traballo cos homes dentro do Programa Abramos o Círculo, contexto no que desenvolvo parte da miña actividade profesional. Trabállase con homes que desexan previr condutas violentas e aprender outras formas de comportarse dun modo máis construtivo, para eles e para as súas parellas, se aínda as conservan. Así mesmo, tamén se nomean certas marcas de contexto que se teñen en conta durante o transcurso do Programa, como a voluntariedade da participación no mesmo e que é un espazo de cambio para el e non de terapia de parella nin mediación de ningún tipo.

PALABRAS CHAVE Homes, mulleres, xénero, femias, machos, cultura, contexto, social, nenos, nenas, feminino, masculino, terapia conduta, control, impulso, sociedade, voluntario.

MASCULINIDADES NA VIOLENCIA DE XÉNERO

No contexto do presente artigo é ben sabido que o sexo é unha categoría asociada a características biolóxicas que temos as persoas. Desta forma, clasificámonos en femias e machos, estas dúas categorías son deterministas que non cambian nin a través do tempo nin das culturas.

Pola súa banda, o xénero é unha categoría social culturalmente construída e que en cada sociedade e cultura poden entender cousas diferentes que sexan do feminino e o masculino. O feminino e o masculino apréndese en cada contexto e, por tanto, pódese modificar. Aprendemos a ser homes ou mulleres, nenos ou nenas, mesmo antes do nacemento (cando o feto dá patadas e se observou na ecografía características físicas do sexo masculino, adóitase facer bromas con que vai ser futbolista,

AS PERSOAS ESTAMOS «OBRIGADAS» A APRENDER PARA SER O QUE SOMOS E A APRENDIZAXE DE XÉNERO É UNHA DAS MÁIS IMPORTANTES E PRIMEIRAS LECCIÓNS QUE NOS ENSINAN NAS INSTITUCIÓNS DA SOCIEDADE NA QUE NOS DESENVOLVEMOS.

pero se se observan características físicas do sexo feminino, xa se adoita falar de que vai ser moi inquieta pero en raras ocasións se dirá que vaia ser futbolista, xa que na nosa cultura séguese asociando deportes como o fútbol ao masculino).

As persoas estamos «obrigadas» a aprender para ser o que somos e a aprendizaxe de xénero é unha das máis importantes e primeiras leccións que nos ensinan nas institucións da sociedade na que nos desenvolvemos, na familia, na escola, cos iguais, no traballo, nas asociacións, nos medios de comunicación, nas redes sociais... , a través da socialización, interiorizamos, comprendemos e na maioría dos casos, aceptamos as normas e valores colectivos que rexen a convivencia. (Rocha, 2009)

O peor deste proceso é que, de maneira ás veces clara, outras veces subliminar, se premia a quen leva a cabo as normas establecidas e castígase e/ou exclúe a quen non as cumpren.

Aínda que este proceso non afecta por igual a todas as persoas, xa que non se reproducen os modelos exactos, xéranse pautas de comportamentos maioritarios que acaban reproducindo os estereotipos atribuídos ao masculino e ao feminino.

Esta socialización diferenciada por sexos nun sistema patriarcal como no que vivimos discrimina e oprime as mulleres («as mulleres son moi complicadas, choran por todo e non hai quen as entenda»), ao mesmo tempo que limita os homes para cumprir cuns estereotipos moi determinados (os homes son fortes, os homes non choran, os homes que se emocionan son débiles). Deste xeito, o mesmo comportamento en función do sexo do seu protagonista é valorado de forma diferenciada (Vega, Maza, Roitman e Sánchez, 2015).

O máis perigoso de todo isto é que non se trata de reflexións conscientes nin planificadas, as persoas non son conscientes destes razoamentos, e os roles de xénero que implican, senón que son pensamentos que se forman como resultado do proceso de socialización sexista e transversal, que lamentablemente acaba por «naturalizar» os estereotipos de xénero que son creados, compartidos e apoiados polos modelos dominantes. Deste xeito, é un proceso invisible polos membros da nosa sociedade que non son sensibles a esta problemática de xénero.

AS PERSOAS NON SON CONSCIENTES DESTES RAZOAMENTOS, E OS ROLES DE XÉNERO QUE IMPLICAN, SENÓN QUE SON PENSAMENTOS QUE SE FORMAN COMO RESULTADO DO PROCESO DE SOCIALIZACIÓN SEXISTA E TRANSVERSAL, QUE LAMENTABLEMENTE ACABA POR «NATURALIZAR» OS ESTEREOTIPOS DE XÉNERO QUE SON CREADOS, COMPARADOS E APOIADOS POLOS MODELOS DOMINANTES.

Así, aos homes atribúeselles un rol masculino, un rol de prestixio social e relacionado co público. Con esta construción de xénero deben ser fortes, activos, independentes, valentes. Con todo, baixo dita construción de xénero as mulleres están asociadas ao rol feminino, un rol con pouco prestixio social e máis relacionado co ámbito privado, as tarefas do fogar ou o coidado. Desta forma, o que se espera delas baixo esta construción tradicional de xénero é que sexan sentimentais, pasivas, dependentes, medorentas. (Vega, Maza, Roitman e Sánchez, 2015)

Outro dos elementos importantes a ter en conta no proceso de socialización é a linguaxe, xa que a través da linguaxe representamos o mundo en que vivimos, como razoamos, identificámonos, sentimos e posicionámonos. De modo que, se esta linguaxe só fala en masculino, é unha linguaxe sexista, que non representa homes e mulleres en condicións de igualdade e contribúe así a manter a desigualdade na nosa sociedade. Substituír o masculino como xenérico por conceptos incluíntes como a «humanidade» ou «as persoas» axuda a visibilizar as mulleres, pero tamén a minimizar o exceso de representación masculina. (Ferrer e Bosch, 2013)

O espazo familiar pode ser fundamental nun proceso de cambio cara a actitudes máis igualitarias. Uns modelos de pais e nais igualitarios poden ser para os nenos e as nenas o punto de partida de novos referentes dunha masculinidade coidadora e comprometida. Nenos e nenas necesitan modelos de pais e nais igualitarios para así reproducir e recoñecer eses modelos nun futuro durante as súas vidas adultas.

Pero isto non quere dicir que exista unha identidade masculina e feminina únicas nin un modelo de masculinidade e de feminidade pechado, xa que cando observamos a realidade atopamos formas diversas de ser home e muller, condicionadas tamén pola idade, a clase social, a etnia, a condición ou a opción sexual, etcétera, polo que poderíamos falar dun modelo dominante ou hexemónico de masculinidade e de feminidade para cada sociedade e momento histórico, pero cunha diversidade de identidades masculinas e femininas e maneiras de ser home e muller nas nosas sociedades. (Lomas, 2007)

NOS ANOS QUE LEVO
 TRABALLANDO EN
 CON HOMES CON
 DIFICULTADE NO
 CONTROL DE IM-
 PULSOS VIOLENTOS
 DENTRO DO PRO-
 GRAMA ABRAMOS OU
 CÍRCULO, NON ME
 ATOPEI UN PERFIL
 CONCRETO DE HOME
 QUE POIDA DEFINIR
 COAS MESMAS
 CALIDADES A
 TODOS ELES.

EXPERIENCIA PROFESIONAL

Nos anos que levo traballando non atopei un perfil concreto de home que asiste ao programa Abramos o Círculo. Hai homes que tiveron grandes discusións coas súas parellas que desencadean que veñan a consulta. Para outros, a asistencia á terapia é unha condición que lles piden as súas parellas para continuar con eles, noutras ocasións, a súa parella xa os deixou, presionados polas mesmas, veñen ao programa como última oportunidade de cambio, aínda que desde o principio, na primeira cita déixase claro que volver coa parella non é un obxectivo da terapia, así como tampouco o é a terapia de parella. Os dous obxectivos principais cos que se traballan desde o Programa Abramos o Círculo son: previr comportamentos violentos e ofrecer atención e terapia a homes que queiran aprender a resolver conflitos sen violencia, de forma que chegan a lograr unha comunicación máis adecuada coa súa familia, e en particular, coa súa parella. Unha vez se está a traballar con estes homes valórase e trátase de lograr un acordo con eles e poñer outros obxectivos que dalgunha maneira inflúen na evolución da terapia. Estes obxectivos tamén poden ser:

- Comprender o impacto que puido ter a súa forma de actuar e fomentar as relacións interpersoais baseadas na estima e no respecto.
- Asumir hábitos positivos de relación e de convivencia.
- Promover a flexibilización dos roles de xénero estereotipados.
- Revisar as crenzas culturais que contribúen a lexitimar as súas actuacións.
- Axudar a afrontar os problemas e aumentar a súa propia responsabilidade sobre as súas condutas.
- Incrementar a empatía e a asertividade.
- Mellorar as habilidades sociais e de comunicación.

Malia que é certo que, aínda que non se contempla a posibilidade de facer mediación, nin terapia de parella, en ocasións, si solicitei a participación puntual da parella, para completar información ou obter un *feedback* da evolución da conduta do home.

É IMPRESCINDIBLE
 TRABALLAR DESDE
 ESTA PERSPECTIVA
 DE XÉNERO PARA
 ASÍ PODER PROPICIAR
 UN CAMBIO REAL
 NAS PERSOAS QUE
 ASISTEN A TERAPIA
 E EN PARTICULAR,
 COS HOMES QUE
 ASISTEN A TERAPIA
 A TRAVÉS DO CITADO
 PROGRAMA.

Trabállanse estes obxectivos debido a que durante a miña experiencia teño visto que algúns detonantes que provocan os comportamentos violentos cara ás parellas son a falta de control da frustración, non recoñecer os sinais que desencadean un episodio violento, os celos ou a baixa autoestima. Un exemplo no que se reflicte a baixa autoestima dalgúns homes que asisten á terapia a través do Programa é que cren que non son merecedores da estima da muller que teñen ao seu lado e a súa forma de enfrontarse a iso é menosprezar a muller, para que ela pense que vale pouco e deste xeito non crea que pode merecer unha vida mellor.

Aínda que ao principio desta exposición coméntase que algúns homes asisten presionados polas súas parellas, exparellas e mesmo en ocasións pola familia directa (pais, nais, fillos e fillas...), a participación na terapia é completamente voluntaria, de feito, é un requisito imprescindible para a súa inclusión. O programa non está pensado para homes que teñen pendente algún tipo de condena por violencia de xénero. É dicir, non serve como método de redución de condena. Con todo, si se pode utilizar por homes que foron castigados por cometer un delito deste tipo e que xa cumprisen as medidas impostas por un xuíz. Deste xeito, o alicerce básico da iniciativa é a vontade do participante no programa.

Entre os obxectivos fálase de «promover a flexibilización dos roles de xénero estereotipados» e «revisar as crenzas culturais que contribúen a lexitimar as súas actuacións», debido a que se observou que un denominador común a todos os casos é o machismo. A educación patriarcal que reproduce un modelo de relación amorosa baseada na posesión e/ou os celos marca a homes —e a mulleres—, que adoptan roles xa previamente aprendidos como os que se nomean na introdución do presente artigo.

É imprescindible traballar desde esta perspectiva de xénero para así poder propiciar un cambio real nas persoas que asisten a terapia, e en particular, cos homes que asisten a terapia a través do citado Programa.

AGRADECEMENTOS

Gustaríame agradecer a Rubén Villar Trencó (coordinador do Programa Abramos o Circulo) e a Fátima López Rodríguez (anterior coordinadora do PAPMVX) que revisaron e asesoraron sobre o contido e a forma do artigo, ademais de ter o seu apoio e reforzo constante especialmente na miña actividade profesional.

REFERENCIAS BIBLIOGRÁFICAS

- Ferrer, V., Bosch, E. (2013) «Del amor romántico a la violencia de género. Para una coeducación emocional en la agenda educativa». *Profesorado, Revista de curriculum y formación del profesorado*, Vol. 17 (1), 106-122.
- Lomas, C. (2007) «¿La escuela es un infierno? Violencia escolar y construcción cultural de la masculinidad». *Rev. d e Educación*, 342, 83-101.
- Rocha, T. E. (2009) «Desarrollo de la identidad de género desde una perspectiva psicosocio-cultural: un recorrido conceptual». *Interamerican Journal of Psychology*, Vol. 43(2), 250-259.
- Vega, V., Maza, J., Roitman, D., Sánchez, M. (2015) *Identidad de género, construcción subjetiva de la adolescencia*. Universidad de Buenos Aires.

BREVE RESEÑA

Mª Luz Losada Somoza

Licenciada en Psicología (2001), terapeuta familiar (2003). Foi terapeuta do «Programa de atención psicolóxica a mulleres que sufran violencia de xénero, e complementariamente a menores e outras persoas dependentes delas que vivan ou padezan unha situación de violencia de xénero» (PAPMVX), desde 2005 ata o 12 de marzo de 2019, data en que foi nomeada coordinadora do devandito Programa. É terapeuta do Programa Abramos o Círculo desde 2005. É membro do Grupo de Intervención Psicolóxica en Catástrofes e Emerxencias (GIPCE) do Colexio Oficial de Psicología de Galicia.

A súa relación con grupos de traballo do COPG, o GIPCE e o PAPMVX, fai que teña intervido en diferentes situacións de emerxencia en violencia de xénero.

Dirixe o Gabinete 2T Psicología nas súas dúas sedes, en Pontevedra e en Cambados, lugares onde fai intervencións psicolóxicas a nivel privado e para diferentes programas, empresas e aseguradoras.